

רכש כלי שייט עבור חיל הים במלחמת העצמאות מאת: יהודה בן-צור

החלטת "הכ"ט בנובמבר" והמתקפה הפלסטינית שהחלה בעקבותיה הוו נקודת ציון למעבר מלחימה בבריטים – שהוצמדה למטרות שפעלו נגד מפעל ההעפלה - להיערכות ללחימה בפלסטינים. בגזרה הימית נטו, פעלה חולית חבלנים תת-ימית של הפלי"ם בפקודו של **יוחאי בן-נון** בעוד הפלוגה עצמה מועסקת בעיקר בפעילות ההעפלה בחו"ל ובארץ.

בחודשי נובמבר 1947 – אפריל 1948 הקדיש "הזקן", ב-ג, הרבה מזמנו ללימוד הבעיות הקשורות בהקמת חיל-ים ורכישת כלי שייט קרביים. התרומה שהפלי"ם היה מסוגל לתרום להקמת החיל הייתה אותה חוליה שפעלה ללא ציוד ראוי – ואשר הלכה והתרחבה והפכה כעבור שנתיים לשייטת 13, הקומנדו הימי – וכח אדם איכותי, בעיקר כ- 80 בוגרי קורס החובלים, ללא כלי שייט¹.

בפגישתו עם רמ"א ארגון "ההגנה", י. גלילי והרמטכ"ל, י. דורי הביע "הזקן" הראשונה עניין בכוח ימי, כפתרון לחוסר הרציפות של רצועות החוף שהיו בשליטה יהודית: 24.12.47 (יומן עמ' 68): **"לדעתי יש הכרח בקשר ימי לדרום וצפון על-ידי סירות מוטור מהירות, סירה לחמישים איש עם מזון וציוד... לטלגרף ל"אלון", שיתיעץ עם דוד'קה".** "אלון", כינויו של יהודה ארזי, שבאפריל 1947 הגיע לסוף דרכו כממונה על שלוחת "המוסד" באיטליה ודוד'קה נמרי, הממונה על פעולות הורדת המעפילים בארץ, פעלו באותה עת בענייני מערכת הרכש בארה"ב.

בחלוף חודש נוסף, החל "הזקן" להתעניין ברכש של כלי שייט קרביים עבור הצי של המדינה שעדיין לא הוקמה כמענה להתערבות צפויה של ציי המדינות הערביות השכנות: 13.1.48 (יומן עמ' 143): **"הוחלט על נסיעת גולדה [מאיר] לארה"ב" למגבית חרום מוקדשת לרכש.** 21.1.48 (יומן עמ' 168): **"בררתי עם גולדה מה יש לעשות באמריקה ומסרתי על ידה הוראות [רכש] ל"אלון" [כינויו של ארזי]: ... סירות מוטור מהירות... קורבטות ... לברר אפשרויות אוניה נושאת אווירונים".**

"סל רכש" ראוי להתכבד, תוך התעלמות מהעובדה שתנאי "הקנייה" בארה"ב היו שונים מאלו שהיו נהוגים באותה עת באירופה. ארזי הפעיל את מיטב כישוריו היצירתיים ורכש מעודפי הצי האמריקני נושאת מטוסים קלה USS Atu. הוא תכנן להעמיס עליה מטוסים וחימוש ולהשיטה ארצה לקראת מועד הפינוי הבריטי. עד מהרה התוכנית נגנזה - על אף ששולמה כבר מקדמה - בשל מגבלות החוק האמריקאי, שחייב פרוק כול הרכיבים "הקרביים", כתנאי למכירה. ה-F.B.I החל לרחרח וכתוצאה מכך הוחלט לוותר גם על דמי הקדימה ששולמו וארזי נאלץ להסתלק מארה"ב (יותר מאוחר הוא חזר לזמן מה בדרכון מזויף). לדברי שאול: **"... ב-ג נשען במידה רבה על התוכנית... [אך בפגישה ב- 20 למרץ 1948 מסרה גולדה]: "...דו"ח קודר על סיכויי התוכנית... הבנו... כי בעצם צפוי... כישלון..."**².

24.1.48 (יומן עמ' 181): **"מאמריקה נתקבל קטלוג של אניות המלחמה מכל המינים שיש לקנות... [במקביל בדק "הזקן" גם את מצבת כלי השייט היהודיים בארץ] בארץ עוגנת ספינת דייג יהודית, של ציוני דרום - אפריקה. 250 טון. הקפטן ורוב**

¹ ב'תפר' שבין הפסקת הפעילות נגד הבריטים לבין הקמת חיל הים התרכזו רבים מאנשי 'החוליה' בפלוגת נמל חיפה, בפקודו של יוחאי, שאף היא כפלי"ם הייתה כפופה לגדוד הרביעי של הפלמ"ח ועסקה, בין היתר, ברכש מכל הבא ליד בנמל (על פעילות מח' הרכש של הפלוגה, ראה עדותו של אברהם דר בנושא המפורסמת אף היא כאן באתר).

² שאול אביגור, עם דור ההגנה", הוצאת מערכות 1977, חלק ב' עמ' 162. חט' 15 מיכל 168 תיק 7 מכתבי ב-ג מה- 5.4.48, וה- 11.4.48, אי"ט.

העובדים גויים (5 יהודים, 10 גויים). ל"עתידי" יש שתי אוניות משא - אחת של 1.000 טון אחת 500 טון. לזלמן כהן יש ספינה של 500 טון. במצב של פינוי [בסיום המנדט הבריטי] תתעורר שאלת הדגל".

בחודשים הבאים המשיך "הזקן" לקיים סדרת פגישות והתייעצויות וביקש מגורמים ואישים שונים המקורבים ל"ענף", לרבות מהפלמ"ח שפורמאלית היה אחראי לגזרת הים, להגיש לו תוכניות להקמת הכוח הימי. במהלך חודש מרץ 1948 הוא נואש מתכנית הרכש הגרנדיזית של ארזי והגיע לכלל הכרעה בדבר הקמת הכוח הימי. עפ"י פקודתו נותקה הפלי"ם מהפלמ"ח וב- 17 למרץ 1948 הוקם "השרות הימי", בראשות גרשון זק, איש חנוך, חסר רקע ימי (מינוי פוליטי מובהק, בהיותו חבר מפא"י).

אחד האישים אתם נועץ "הזקן" היה זאב הים, נושא תעודת רב חובל, שהיה מעורה במערכת הספנות האזרחית וקצין משוחרר מהצי הבריטי:

2.2.48 (יומן עמ' 3-202): "בשמונה בערב זאב הים: בקשתי ממנו תכנית: א. כוח ימי להעביר אנשים, מכשירים ומזון לנגב ולגליל המערבי. ב. כלים (ספינות) להעביר אנשים ומכונות כבדות לאילת³. ג. כוח ימי להגנת החופים. ד. תכנית לאימון אנשים לתפקידים הללו. ה. תקציב. המרחק מנהריה לחיפה 10 מיל. ספינות פלישה של 8-15 טון עד 350 טון יובילו מטען לנהריה, ויוכלו לגשת לחוף. אפשר גם להשתמש ברפסודות הנמשכות על ידי סוחבת [גוררת] או ספינת דיג חזקה... טוב היה אילו היו בונים מזח קטן, מוגן על ידי שובר גלים (מוקם על ידי הטבעת כמה ספינות ברזל ישנות שאפשר למלא באבנים)... מלבד זה מציע זאב הים לרכוש: 1) סירות מנוע ... ורפסודה ... 2) שתי ספינות פלישה גדולות... 3) 6 ספינות פלישה קטנות... שאפשר להובילן על סיפון של אניית משא ... למשטרה הארץ-ישראלית יש 6 ספינות מנוע בחיפה ו- 2-3 ביפו. לספינות - תותחים ... זרקור ואלחוט. ספינות כאלו ספק אם יועברו למדינה היהודית. יש לרכוש משום כך שתי ספינות... להגנה ימית מציע טייסת [שייטת] של סירות מנוע טורפדו. הן מחייבות צוות קטן מאומן. החזקתן קלה. הן מצוינות למטרות הגנה. אפילו אניות מלחמה גדולות, תחשושנה מהן. טוב שיהיה להן גם ראדאר בחוף. יש להקים תחנת ראדאר על הר הכרמל, ושנייה בין נתניה לת"א... יידרשו לנו 6-9 ספינות ... במשך 48 שעות אפשר להעביר ספינה כזו מאיטליה לארץ...".

משלל התוכניות שהוצגו בפניו החליט "הזקן" לבחון את תוכניתו של זאב הים:

ב- 3.2.48 (יומן עמ' 204) החליט "הזקן": "...הוטל על זאב הים לגשת לאיטליה לבדוק אפשרויות רכישת סירות מוטור מהירות, ספינות פלישה וספינות טורפדו...". אך "בגלל עיכוב הויזה האיטלקית" נדחתה יציאתו והוא יצא מהארץ בדרכונו הפלסטיני לאחר למעלה משבועיים, ב- 18.2.48 (יומן עמ' 251): "הסכמנו שזאב [הים] ייצא מיד לאיטליה, יתקשר עם עדה [סירני], ויבדוק מה יש לקנות שם וכמה כסף דרוש לכך".

בשלב זה הלכה ופחתה התקווה שניתן יהיה לרכוש כלי שייט קרביים בארה"ב וע"כ, בסוף מרץ 1948 נחכרה סד"ג "דרום אפריקה" ע"י הפלי"ם למבצע "שלל-1"⁴ (בסיומו, בתחילת אפריל, הועברה הספינה ל"שרות הימי") ולאחר ההשתלטות על העיר התחתית בחיפה, "גויסה" מחברת סו"ב ספינת המשא "חנה סנש" וצורפה אף היא לשרות. בהגדרה, שני כלי שייט אלו, על אף שהוצבו עליהם מקלעים כבדים, לא סיפקו את הצרכים המינימאליים הנדרשים בלוחמת-ים.

³ בחודשי ינו.- פבר. 1948 שקל "הזקן" השתלטות על מרחבי הנגב, בואך אילת. ראה, יומן עמ' 6-174 ו- 179. כידוע, התכנית בוצעה ע"י חט' הנגב וגולני לאחר שנה, במרץ 1949 - "מבצע עובדה".
⁴ ראה "מבצעי שלל-השוודי" בפרק נפרד.

בהתקרב המנדט הבריטי לסיומו ובצל החשש הכבד מהתערבות הצי המצרי, "נחלץ" צי הצללים" הוותיק/עתיק של אוניות המעפילים לשעבר "לסייע" ל"שרות הימי" הצעיר. בין "אוניות הצי", שעגן למעצבה בנמל חיפה ו"נשמר", ע"י שלטונות הנמל הבריטיים, היו גם כמה אוניות שבמקורן היו אוניות קרב. ביוזמתו של גרישה-צבי שנקמן, מבכירי "המוסד לעליה ב", שהיה "מפקדו הראשון של נמל חיפה מטעם ההגנה"⁵, נתבקש מנהל הנמל לשחרר את האוניות. חמישה ימים לפני תום המנדט דווח על כך ל"זקן":

9.5.48 (יומן עמ' 404): "מנהל הנמל מסרב לתת לנו האניות. ב- 13 בחודש זה ימסור אותן לעירייה והמנהל ייצא. אז נוכל לקחתן מהעירייה. מנהל הנמל מציע שב- 15 במאי בחצות יוכרז על דגל ימי ועל רישום ימי. עורך הדין שפירא [היועץ המשפטי של הממשלה הזמנית] מטפל בשאלה זו [אשר לדעת מומחים]... אנייה מזוינת... אם מדינה אחת בעולם תכיר במדינה - אין האנייה [נחשבת] פיראטית".

ראוי לציין, שאנשי בסיס נמל חיפה, שהוקם ע"י "השרות הימי" לאחר כיבוש העיר התחתית, החלו לשפץ כמה מהאוניות הנ"ל עוד לפני קבלתן הפורמאלית. בעניין זה טען סמק ינאי, מפקד הפלי"ם האחרון וקצין המבצעים של "השרות הימי": "... השיקום של צי הצללים... של גרוטאות אוניות המעפילים, איש לא העלה זאת על דעתו חוץ מאנשינו, שהיינו רגילים לאוניות [אלו]... אני חושב שלא כושר האילתור שלנו [הפלי"ם]... לא היה קם במשך מלחמת השחרור כוח צבאי ימי". לעניין "שיקום צי הצללים" ... הגרוטאות... חובה לציין את תרומתם הטכנית של משוחררי הצי הבריטי, שבאופן טבעי התגייסו ל"שרות הימי מיד עם הקמתו; אך כמו שנאמר "להצלחה אבות רבים", לימים הצטרף אליהם גם גרשון זק, ראש "השרות הימי", שטען: "הדבר העיקרי היה ברגע שהחלטתי להתחיל להפעיל את צי הצללים"⁶. האוניה הראשונה שהוחל בשיפוצה הייתה EX שוברת קרח בשם USS Northland, שנתפשה ע"י הצי הבריטי ב- 2.10.47, בנושאה את השם המחייב "מדינת היהודים" ושמה הוסב ל"אילת" א- 16. מאחר והצי הבריטי המשיך להחזיק בנמל חיפה עד ה- 30.6.48, הניפה "אילת" את "נס השרות הפעיל" רק לאחר יציאתה ב- 21.5.48 למעגן תל-אביב.

עד ספטמבר 1948 הוכנסו לשרות פעיל: "אילת", שתי הקורבטות, "השומר"- "ווג'ווד" ק - 18 ו"הגנה" ק - 20 "שנשאו בעיקר עול המבצעים בים" - ו"מעוז"- ק - 24, שהותאמה לנשיאת "סירות מחץ"⁷.

הערה: ב- 9.6.48 הוכנסה לשרות פעיל גם "התקווה", במקור אונית סויר (P.C.), אך לאחר זמן קצר, ב- 26.7, היא הוחזרה ל"מוסד לעליה" בשל חוסר התאמה. ב- 10.7 הופצץ נמל חיפה ע"י 2 מטוסים סוריים, למיטב ידיעתי לא נפגעו כלי השיט⁸. והנה, ב- 18.7 (יומן, עמ' 601) דווח גרשון זק ל"זקן": "יש לנו 3 קורבטות, רביעית הופצצה בחיפה... תיקונה ידרוש 2-3 שבועות...". לא ברור הקשר, אם קיים, בין ההפצצה, התיקונים ו"התקווה".

במסגרת הפינוי הבריטי הסופי של נמל חיפה ב- 30.6.48 הועברו כלי השיט של יח' השיטור הימי הבריטי לידי אנשי "השרות הימי". על נסיבות ההעברה קיימות כמה גרסות (אחת מהן היא, שהבריטים התכוונו "להוציא את הספינות למפרץ ולהטביע אותן")⁹. ככול מקרה, 3 ספינות משמר – "פלמ"ח" מ-19, "דרור" מ-21 ו"סער" מ-23 – מטיפוס HDML

⁵ ספר זכרון, "גרישה", שהוצא לאור ע"י משפחת שנקמן וכפר גלעדי, 1988.

⁶ ראיונות של סמק וגרשון ז"ק ב- 12 למרץ 1985 עם אברהם זהר, ממחברי הספר "הפלמ"ח הימי (פלי"ם)".

⁷ אליעזר טל, "מבצעי חיל הים במלחמת העצמאות", בהוצאת עמותת חיל הים 2002, עמ' 76-81. ל- א-16,

הקדיש אריה-לובה אליאב, "טבעות שחר", הוצאת עם עובד 1984, פרק מיוחד, עמ' 207-212.

⁸ שוחחתי עם שניים שנוכחו בנמל בעת ההפצצה, שמשון עדן, שהיה מפקד מח' אבטחה בנמל וידידי וילי

רוסטוקר, שהיה על ספון "עצמאות".

⁹ שמשון עדן, "אנשי הברזל על ספינות העץ" בהוצאת אפי מלצר 2000, עמ' 27-29. בשיחתי עם שלמה

אראל, מפקד ה"פלמ"ח" הוא טען שקיבל את הספינה ממפקדה הבריטי.

על ציודן, הועברו בשלמות לידי ימאי "השרות הימי". ספינה רביעית, "תרצה" מ-35, "נמסרה ע"י הבריטים לחברת האחים "סטי"ל"ל" ולאחר זמן מה נרכשה ע"י חיל הים¹⁰.

במהלך יוני 1948 סיים זאב הים את שליחותו וחזר ארצה עם "בטן מלאה" אותה הוא שטח בפני "הזקן" בפגישתם ב- 18.7.48.

לדבריו, כבר בהגיעו לאיטליה: "...מיד התקשרתי עם שליחי "ההגנה", אך כאן נכונה לי אכזבה ראשונה: הידיעה על בואי טרם הגיעה, כנראה, והיה עלי לפעול בכוחות עצמי... התקשרתי לשוויץ... פינו גינזבורג... גזבר הרכש ולשמחתי היו בידיו הוראות לעזור לי"¹¹. עד מהרה התבררה הסיבה העיקרית לחוסר שיתוף הפעולה בין מנגנון "המוסד לעליה ב" באיטליה בראשותה של עדה סירני, לבין זאב הים. ב- 29.2.48 שיגר "אסף", (כינויו של שלום לוי) אחד מסגניה של עדה, מכתב אישי לגלילי, בו הוא שטח בפניו נושאים שונים אשר, לדבריו, "אומרים דרשני"¹²: "... לפני כשבועיים הביא בפניו מ"מ "אור" [מטה "המוסד" בפאריס] תכנית מפורטת על רכישת והכנת כלי מגן לליווי ועוד, אולם טרם הספקנו להתחיל בעבודה... בא זאב הים עם פתק ממליץ [שיטת מינוי שהייתה נהוגה ע"י "הזקן" ואשר לדברי לובה אליאב: "היה זה חזיון נפוץ למדי בימים של ערב הקמת המדינה..."¹³] לאותה מטרה וכאן חוץ לכפילות המשונה קומם בוא הנ"ל את טובי אנ"ש המכירים את האיש... בפרט כאשר באמתחתו התקשרויות עסק עם חברות א"י מהגרועות ביותר... היש לחייב אנשינו מתן עזרה? [והוא הוסיף] ... בענייני ר' [רכש] יש יותר מכפילות... אין יודע מי הוא מי ולא רחוק שהאחד יחבל במעשי השני...". שבועיים לאחר מכן, ב- 14.3.48, טלפנה "קלר" [אחד מכינוייה של עדה סירני] ל"הלל" [כינויו של גלילי]: "את זאב הים ראיתי בהתחלה... האם הוא האיש המתאים לתפקיד זה. אני מפקפקת"¹⁴.

זאב הים החל לדבריו "לסרוק את ערי הנמל של איטליה מצפון לדרום... בוונציה מצאתי נחתות גדולות וקטנות. בטרביזו מצאתי דוברת-מיכל ובטרפני (סיציליה) – סירת-מנוע גדולה ומהירה... ובנמל ליבורנו... מצאתי לפתע [שרידי] סירה קטנה, בלי מנוע... סירות... אלה היו ידועות לי עוד מימי שירותי בצי המלכותי באלכסנדריה וכבר אז הטילו אימתן על הצי הבריטי... רכשתי את הסירה ב- \$ 50 מבלי לעמוד על המקח... רשמתי את מידותיה וצילמתי אותה... וחזרתי בחפזון ארצה...". עפ"י רישומי "הזקן" הוא השלים רכישה ראשונית ודווח על כך במברק, ב- 15.3.48 [יומן עמ' 299]: "... מזאב הים, יש לשלם בעד האוניות בדולרים... הוא קנה 2 נחתות טנקים LCT [מדגם גרמני]... 4 נחתות רכב LCM ... ומציע [לרכוש] 2 סירות מנוע ML...". המברק הגיע באמצעות בר-כוכב מאירוביץ, מנהל מח' הדיג בסוכנות היהודית, אך ביומן אין עדיין עדות לכך שעניין "הסירה הקטנה" שנרכשה בליבורנו הוצג בשלב זה בפני "הזקן".

נראה, שרק לאחר מכן נחפז זאב הים ארצה ונפל... למשכב. ב- 5.4.48 (יומן עמ' 341-2) הוא נפגש עם "הזקן": "זאב הים הבריא ועומד לצאת [בחזרה] לאיטליה...". "הזקן" רשם לפניו את פרטי כלי השייט שנרכשו ואישר לזאב הים רכישת כלים נוספים וסיכם את העלויות: "כל זה עולה 38,850 לא"י [כ- \$ 155,400]. גם בפגישה זו לא הועלה עדיין עניין "הסירה הקטנה". באותו יום כתב "הזקן" לשאול, ששבוע קודם לכן חזר לאירופה כמרכז הרכש: "תאמר לעדה, שתעזור לזאב הים, גם הוא עושה משהו בשביל ארץ-ישראל". כעבור כשבועיים, ב- 17.4.48, הוא ביקש זאת ישירות משאול: "תתעניין גם

¹⁰ ש. עדן, עמ' 29. בראיון עם סמק ינאי ב- 8.6.94, עמ' 9-8, הוא מספר על קצין בריטי שביקש ממנו 25,000 סטרלינג עבור אחת הספינות ו"הזקן" הסכים לכך, אך בסופו של עניין, בהתערבות אבא חושי, הספינה נתקבלה "בלי לשלם כסף".

¹¹ זאב הים, "ספינות מספרות". הוצאת אחי אסף, ת"א 1968. הפרק "רכש ימי באיטליה", עמ' 32-226.

¹² חט' 15 מיכל 167 תיק 4 מסמך 4 (9), אי"ט.

¹³ אריה לובה אליאב, הפרק "ספינות זאב הים", עמ' 7-212.

¹⁴ חט' 15 מיכל 168 תיק 7, אי"ט.

בעבודת זאב הים ותעזור לו – אם אפשר לך"¹⁵. בשלב זה נכנס לתמונה גם גרשון זק, ראש "השרות הימי". ב- 15.4.48 [יומן עמ' 3-352] הוא דווח ל"זקן": "זאב הים מודיע שאפשר לקנות – נוסף על מה שקנה כבר – Lct 2 [נחתות טנקים]... ML [וסמ"ר]..." "הזקן", שהמשיך לעקוב אחר פעילותו של זאב הים, רשם לפניו ב- 8.5.48 (יומן, עמ' 399) דו"ח כספי, בו נכללה הדרישה: "28 מיליון [ליטרות, כ- \$ 47.000] נדרשים ע"י זאב הים" ועדיין, נושא "הסירה" לא נכלל בדו"ח זה.

"השרות הימי" שהיה מודע לשליחות הרכש של זאב הים ולפעילות "המוסד" ויועצים אחרים ומתוסכל מאי-הגעת הרכש ארצה, איבד את סבלנותו ושיגר בתחילת יוני 1948 את לובה אליאב, קצין המנהלה של השרות, להסדיר את הפלגת כלי השייט ארצה. בספרו "טבעות שחר", המבוסס ככול הנראה על זיכרונו, מקדיש לובה פרק בשם "ספינות זאב הים", בו הוא מתאר את הפרשה, ממינויו של זאב ע"י "הזקן" ("את בעל הכוונות הטובות האלו שלח בן-גוריון לאירופה... זאב הים יצא אפוא כזאב בודד אל הבלתי נודע ובידו מעין כתב-הסמכה... ופנקס צ'קים פתוח... [אך ללא] ניסיון ברכישת ספינות מלחמה") עבור ברכישתן ("תוך כחודשיים, עד מאי 1948 רכש זאב הים כחצי תריסר כלי שיט, אך הדמיון ביניהם ובין אוניות מלחמה היה קלוש ביותר") ועד לבעיית שיגורן ארצה ("עתה עמדה לפניו הבעיה "הקטנה" איך משגרים ספינות אלה ארצה? ... כי לא היה לידו איש לעזרה...").

לדברי לובה היה זה שאול "שקראני לבוא מיד אליו לז'נבה כדי לקשור את זאב הים עם סניף "המוסד" באיטליה ולהעביר את כול הנושא... לידי "המוסד" האמונות... יום לפני כניסת הפוגה [הראשונה] לתוקפה נקראתי לב-ג... הוא ביקש לשמוע על שליחותי ולמסור באמצעותי מסר לשאול... [בבואי] לשאול [הוא הטיל עלי] "צא מיד לאיטליה... "זקי" [משה זקימוביץ, שהחליף את עדה סירני] יודע עליך... זאב הים נמצא בוונציה. הוא בצרות גדולות ואין אתו קשר. עליך למצוא אותו ולקשור אותו לפעולות הסניף [שלוחת "המוסד" באיטליה]. תבדקו את הספינות שנרכשו ותחליטו במקום אם וכיצד להעבירן ארצה..."

בבואי לוונציה... התברר לי כי [זאב] נמצא בצרה הרבה יותר גדולה מששערונו... לפני בואי גילתה המשטרה גופת גבר איטלקי באחת מספינותיו... חוקרי המשטרה הגיעו עד מהרה לבעל הספינות... שנעצר לחקירה... קיבלתי [מ"זקי"] קשר לעו"ד איטלקי שהחל לטפל [בשחרורו של זאב] במהירות ועילות... זאב הים שמח... לפגוש אותי ואבן גדולה נגולה מעל לבו כי מעתה הוא חלק ממוסד גדול ומאורגן... עד מהרה ארגנתי מטה זמני קטן [לובה אינו מציין מי היו חבריו] בוונציה ולעזרתי שלח "זקי" כמה אנשי פלי"ם. גייסנו מלחים... ועל כל ספינה הצבנו גם ימאי ואלחוטן שלנו... [לובה מוסיף ש"הגוררת סחבה את המיכלית, אך זו נותקה וברחה ללב הים". אירוע זה אכן התרחש אך הוא אינו קשור לרכש של זאב הים. הגוררת- "התג האפור" נרכשה ע"י "המוסד" ויצאה מנאפולי].

בעת שכלי השייט החלו לצאת לדרכם ארצה, זאב הים התארגן לקראת שובו ארצה. "ב- 22.6.48 זאב הים הודיע [טלפונית ל"זקי"] שהוא צריך עוד 20 "גדולים" [20.000\$]. מבקש שאת הכסף יעבירו לו ע"י הימאי איתן [יעקבסון] ו"הגדעוני" בני [גפן] שיוצאים מחר לוונציה... כשיגמור את הוצאות [שיגור] הכלים בסוף השבוע, יבוא לחיים [גלברד הגזבר] לשלם את התמורה [היתרה] של ה-20 "גדולים" בדולרים ולגמור את החשבונות"¹⁶.

¹⁵ חט' 15 מיכל 168 תיק 7 מסמך 4. "יומן המלחמה", עמ' 341. בעקבות שיחה עם שאול ב- 1.8.48 רשם ב-ג ("יומן המלחמה", עמ' 628): "לזאב הים באיטליה לא ניתנה עזרה למרות כל הדרישות של שאול".
¹⁶ פתק בכתב ידו של זקימוביץ.

ב- 16.6.48 רשם "הזקן" (יומן עמ' 2-521) פרטים מתוכנם של שני דו"חות:

הדו"ח הראשון מזאב הים: "באו סוף-סוף אילו ידיעות (8.6.48)... מקווה שב- 12 יוני ייצאו פולשת [נחתת]... סירת מוטור "מרי" [סמ"ר ע"ש אשתו של זאב]... כשבוע וחצי אחרי זה תצאנה סירת-מוטור "גליה" [סמ"ר ע"ש בתן]... בהזדמנות ראשונה ישלח סירת מוטור מיוחדת, 30 קשר... טנקר להעברת בנזין ו- 6 פולשות קטנות [דגם LCM]. בהמשך מפרט זאב הים את סיבות האיחור במשלוח... איחור בקבלת כספים, קושי רב בסידור הניירות וסירוב של בעלי אוניות זרות לשלוח אוניותיהם לחופינו...". את הדו"ח הוא סיים בבקשה: "לחזור [ארצה] ושמישהו ימלא מקומו [בחול"ל] ולקינח הוא הגיש לראשונה דו"ח מפורט על אותה "סירה קטנה" מליבורנו: "אחרי חיפושים רבים מצא 10 סירות הידועות בשם "טורפדו של בן-אדם אחד" ... 30 קשר... 300 קילו חמר-נפץ... משקל הסירה – טון... מאפשר הורדה מהירה מכל אוניה... [העלות] עם המשלוח 1,000 לי כ"א... טילגרף 3 פעמים ללא תשובה [הזקן] ציין זאת בסמן שאלה (?)."

הדו"ח השני מלובה אליאב: "לובה, ששלח גרשון [זקן] מודיע (8.6.48): נקנו 15 תותחים עם בסיסים ימיים בני 20 מ"מ בדנמרק. אש לינקולן [יועץ ימי] מסתובב בז'נבה. זאב הים עובד עם קרוב שלו א. אילין [בן דוד של אשתו, מרי הים] (איש זריז וערום, לפי שאול). בענייני המוסד, רכש, זאב הים וכו' יש באיטליה מהומה וכאוס. כל אחד שם מכשולים בדרך השני. מפני כך יצאה הפולשת [הנחתת Prato] של המוסד בלי הסדר אנושי (? [ללא מלווה ו"גדעוני"]). התעכבה יציאת "אלבטרוס"¹⁷ ומתעכבת יציאת ה"טאג" [הגוררת "אטימורי"] המפורק (? [מצב הכלי, בתוספת סמן השאלה, מרמזים על מצב טכני ירוד] של עדה [שלוחת "המוסד" באיטליה])."

"ספינות זאב הים", שהועברו ל"שרות הימי"¹⁸ :

➤ 2 סמ"רים [ספינות משמר]: "מרי" ו"גליה" [ע"ש אשתו ובתו של זאב הים]. "מרי", בפקודו של אורי טון, ימאי הפלי"ם ו"הגדעוני" "פופכן" - ראובן אורן, הגיעה ראשונה, ב- 28.6.48 לת"א ושמה הוסב ל"הפורצים" - מ-17; שמה של "גליה" הוסב ל- מ-31.

➤ ספינת מנוע בשם "ויטוריה" (כונתה "סיר"), שיצאה מנמל פנו ב- 19.6 והגיעה לחיפה בגרירה ע"י סן פיטרו, ספינת הדיג של "הכשרת פנו", ב- 26.7.48. נחשבה ע"י חיל הים כספינת משמר מ-37, אך לא הוכנסה לשרות פעיל בחיל הים.

➤ 2 נט"קים מדגם גרמני, שנוצלו לגרירת כלי שרות. הראשונה, שמלוויה היו גבי וייס ואברהם הר "הגדעוני" ונקראה "ייד מרדכי" - פ-33, יצאה מוונציה ב- 22.6, כשהיא גוררת דוברת דלק. למחרת היום היא נקלעה לסערה. הדוברת נותקה ואבדה¹⁹. ב- 3.7.48 היא הגיעה לחיפה. השנייה, שמלוויה היו איתן יעקבסון, ימאי ובני גפן "הגדעוני" ונקראה "בית הערבה" - פ-25, יצאה מוונציה ב- 1.7, כשהיא גוררת ספינת מנוע להובלת נוסעים. לאחר שלושה ימים נאלצה להיכנס לנמל סמוך לבארי בשל תקלת מנוע. יצאה מבארי ב- 11.7 והגיעה לחיפה עם הנגררת ב- 26.7.48. שתיהן שרתו בשייטת הנחיתה עד לאחר מבצע "קדש".

➤ 6 נחתות רכב מדגם LCM, שנקראו נמ"כים, הגיעו בסוף 1948.

¹⁷ יכטה בעלת כושר שייט נחות. יוחאי בן נון, שהגיע לאיטליה באמצע יולי 1948 באופן מקרי ביותר, מונה כמלווה ואילו צורף עמי זינגר-עמיר. הספינה הגיעה לחיפה ב- 15.8.48. ידע אישי ישיר. י. ב-צ.

¹⁸ ראה: אליעזר טל, נספח ה', עמ' 60-259. תיק עיזבון זקימוביץ "תנועת כלי שייט 1948", את"ה. "יומן המלחמה" עמ' 2-341. וכן, שיחות עם איתן יעקבסון וגבי וייס. המלווים, ימאי הפלי"ם.
¹⁹ "יומן המלחמה", עמ' 342 - זאב הים "קנה ברז'ה [דוברת]... יהפכו אותה לטנק [מיכל] 140 טון... בנזין...".

מכול הכלים הנ"ל רק שני הסמ"רים "השתתפו בכמה פעולות ובעיקר בסיורי חוף" במלחמת העצמאות. הנחתות, שנרכשו ע"מ "להעביר אנשים, מכשירים ומזון לנגב ולגליל המערבי", לא נדרשו לכך משום שבינתיים הושגה ע"י כוחות הקרקע שליטה רציפה של החוף הישראלי. הנמ"כים תרמו את חלקן במשך שנים רבות במתן שירותים ימיים מגוונים, לרבות מבצעיים (חלקן באבטחת הריבונות באגם הכנרת עד 1967 וחלקן בזירת ים-סוף בסיוע לחט' 9 בדרכה לכבוש שרם א-שייח, במבצע "קדש").

את "מכת החסד" לצי המצרי נתנו "סירות מחץ", שהובלו ע"ג "מעוז" - ק-24 "

לדברי זאב הים, רק לאחר רכישת הסמ"רים והנחתות הנ"ל: "התפנית לטיפול בסירות הקטנות. מזלי שיחק לי, ללא כל קושי איתרנו במילנו את ביה"ח אשר בנה את הסירות... אלא שהתברר כי מחוסר כסף אין באפשרותנו לרכוש... אמנם המחיר היה נמוך, אך הייתי זקוק לדולרים... ואלה לא היו בידי. לאחר התייעצות עם שאול אביגור התקשרתי עם אפרים אילין... ואחרי שהוסבר לו העניין נתן את אלפי הדולרים הראשונים לרכישת הסירות וכן קיבל על עצמו את העברתן ארצה."

אילין פרסם כיצד הוא התגלגל לעניין²⁰: "באורח מקרי לגמרי נתגלגלה לידי הזכות להיות היוזם המארגן והמוציא לפועל של הבאת הנשק הזה לישראל. לראשונה שמעתי על הסירות הללו מפי בן-דודי, זאב הים... שהגיע אלי למילנו במסגרת שליחותו לחפש כלי שייט עבור חיל הים. בפגישה הזכיר כי האיטלקים השתמשו במלה"ע השנייה... ב"סירות התנפלות" מהירות שהיו מעין טורפדו אנושי... שהטיל את אימתו על הצי הבריטי... "אפרים, נסה למצוא בשבילנו סירות כאלה"²¹... אמר לי זאב הים. דבריו הלהיבו אותי... התחלתי להתעניין אצל סוכני אוניות... פניתי לידידי קומנדנט פרמודה והוא ידע מיד... והיפנה אותי למפעל... ששכן בקרבת מילנו... ניתן היה להבחין... כי מדובר בעסק שפשט את הרגל... [נפגשתי עם] מנהל החשבונות שטיפל... בחיסול... [מטעם] כונס הנכסים. הצגתי עצמי כסוחר ממילנו המבקש לרכוש מנועים ימיים ישנים לשיפוץ... תוך זמן קצר התפתחו בינינו יחסי הבנה וידידות... הגענו לדבר על "סירות ההתנפלות" והתברר כי נותרו במפעל כמה עשרות... לא גיליתי כמובן את הסיבה העיקרית להתעניינותי בסירות... שאלתי אם ניתן להסב אותן לסירות מרוץ... לבעלי המפעל הייתה הופעתו בחזקת נס... הייתי מוכן לשלם סכומים נכבדים שהיה בהם לשקם את המפעל (וגם את מנהל החשבונות, שבו תמכתי ביד נדיבה...). כול שהמפעל נזקק לו... עסקה בהיקף של כ- \$ 100,000. בשבילנו אלה היו פרוטות, בהתחשב בתמורה... בשביל קטניו [בעל המפעל] זה היה חבל הצלה... אך הייתה בעיה. בהסכם עם בעלות הברית, התחייבו האיטלקים להשמיד את כל אמצעי המלחמה... ולמסור [למנצחים] את כול סודותיהם... אלא שהסיכוי להיחלץ מפשיטת רגל שכנע את בני שיחי לקחת סיכון... בקשתי שיינתנו לי דגם מוקטן... ונסעתי היישר לז'נבה... הראיתי את הדגם לשאול אביגור ולפינו [הגזבר]... שאול לא הבין הרבה בנושא, אך הושפע מהתלהבותי ונדבק בה... הוא החליט שאטוס ארצה ואציג... לפני ראשי חיל הים". ב- 15.6 אילין טס ארצה ו"הזקן" קיבל על כך הודעה מוקדמת:

16.6.48 (יומן עמ' 522). ב- 14.6 הודיע לובה אליאב ל"זקן": "מחר יצא מרומא לארץ באווירון צבאי אפרים אילין... הוא קונה עבורנו סירות-נפץ להתייחס אליו "בהסתייגות וברצינות".

²⁰ אפרים אילין, "כל האמת ממקור ראשון". המסמך הופץ ע"י אילין ב"בית ההגנה", ב- 23.2.00.
²¹ בעדות מוקדמת מתחילת שנות ה-50, חט' 15 מיכל 168 תיק 5 מסמך 18, אי"ט, אילין אינו מזכיר כלל את חלקו של זאב הים וטוען כי: באפריל הכרתי באופן מקרי... [את] בעל בית חרושת במילנו... ונשאר להם כמה עשרות סירות שהוא מוכן... למכור אותן לנו...".

אילין מאשר: "נפגשתי עם מפקד חיל הים, גרשון זק ועם... פול שולמן, אולם נראה שהשניים לא התרשמו... וחזרתי לאיטליה. מי שכן התרשם היה לובה אליאב".
 על חלקו בקבלת ההחלטה לרכוש את הסירות מתאר לובה²²: "עוד בטרם אסיים את... העברת "ספינות זאב הים" לישראל... קרא לי שאול... למטה בז'נבה... וסיפר לי... כי כמה מאנשי "הרכש" באיטליה עלו על "מציאה" של נשק ימי סודי. לדבריהם הגיע אליהם מתווך איטלקי וסיפר להם כי במפעל ליד מילנו קיימות עדיין במחבוא כמה סירות ששימשו במלחמה השנייה כ"טורפדו ימי" מונחה בידי אדם... גם שאול וגם אני זכרנו היטב כי לצי האיטלקי היו... יחידות קומנדו ימי... שהפעילו נשק לא שגרתי כזה בהצלחה... "סיפירתי לשאול כי בעצמי ראיתי בנמל אלכסנדריה שתי אוניות מלחמה בריטיות ענקיות שטובעו ע"י כלי נשק קטנים כאלה. שנינו ייחסנו לידיעה זו חשיבות ממדרגה ראשונה. ידענו כי בלוחמה הימית שלפנינו אנו בפיגור... מול ציי מדינות ערב ובעיקר מול הצי המצרי..."

למחרת [בתחילת יוני 1948] יצאתי לאיטליה. ברומא פגשתי את ישראל דיקנשטיין [כינוי "אבני"]... אחראי לפעולות הרכש ואת אפרים אילין... שהיה סוחר בעל קשרים מצוינים שהעמידם לרשות "הרכש". אמרתי להם כי אני מעוניין מאוד בסירות הנפץ... הם קישרו אותי באמצעות המתווך עם בעל המפעל... [שהציג בפני] סירה יפה בעלת קווים אווירודינמיים של סירת מרוץ שאורכה כשבעה-שמונה מ' ובירכתייה מושב אחד... בעזרת כמה לחיצות הניף [האיטלקי] את מכסה החרטום... בתוך חלל הסירה שכנה לה חבית חומר-נפץ...

"אם הינך מעוניין... הסירה הזאת... תהיה מוכנה לרשותך מחרתיים באגם... ותוכל להניע ולהשיט אותה בעצמך"... תחילה נהגתי באיטיות יחסית, אך הבוחן אמר לי "תן עוד גז"... ראיתי את מד המהירות עולה ל-50 ק"מ ואת החרטום מתרומם כראשו של כריש... עם כל סיבוב נוסף הרגשתי כי אני שולט בכלי הקטן ואדיר הכוח... נהייתי מהספורט הלילי... אך ידעתי כי אני הישראלי הראשון המחזיק בידיו נשק סודי רב-עוצמה שרצייתי מאוד כי יצטרף לכוח הימי של ישראל... למחרת דווחתי לשאול, לארץ [14.6.48, יומן עמ' 522] ולאנשי הרכש באיטליה על עיקרי העניין. החל מו"מ עם בעל המפעל ותוך ימים מספר סוכם עקרונית על רכישת 6 סירות..."

עתה עמדה לפנינו שאלה גדולה נוספת: מציאת מומחה איטלקי שיסכים להדריך את בחורינו בארץ... נעזרנו בזקי [הממונה על שלוחת "המוסד" באיטליה] ואנשיו... תוך שבוע קבלנו שם וכתובת... זקי ואני יצאנו במכונית... לקפרייטי, סמל לשעבר בצי האיטלקי שהפעיל סירות נפץ במלחמה... קפרייטי הסכים לצאת לישראל ולהדריך קבוצת אנשי חיל הים [גרסת אילין – "עדה סירני והסייען האיטלקי, קלוסיו איתרו... את פיורנצו קפרייטי... המלצתי לגייסו ותוך זמן קצר הגיע לארץ (ב- 5.8.48, יומן, עמ' 636) מצויד בדרךון מזויף..."]... בארץ ובאיטליה החלה מתארגנת קבוצת אנשי רכש לקבלת הצויד, אריזתו המיוחדת והעברתו המהירה באוניות רכש. חזרתי לארץ ודווחתי למטה חיל הים... עוד מתחילת העסקה הוחלט בחיל כי תוקם יחידה מיוחדת להפעלת הכלים – שייטת צי – וכי בראשה יעמוד יוחאי בן-נון [יוחאי הגיע ארצה מאיטליה כמלווה של "אלבטרוס" רק ב- 15.8.48 ורק אז נודע לו כל העניין והוצע לו לעמוד בראש היחידה – ידע אישי, י. ב-צ.]. בעוד מומחי התעשייה הצבאית וחיל המדע... בודקים ומטפלים בנושא מנגנוני הנפץ... הועברו כלי השייט לכנרת ושם החל קפרייטי להדריך..."

כאמור, שיגור הסירות ארצה הופקד בידי אילין. לדבריו, במסמך הנ"ל: "בעקבות ההחלטה, ניתן לי אור ירוק לפעול לרכישת הסירות, בדיקתן, שיפוצן, השגת רישיונות ייצוא והטענתן על האוניות... אנו הקפדנו לבדוק כל אחת מהסירות באגם הסמוך לשדה

²² לובה אליאב, הפרק "סירות קפרייטי", עמ' 218-22 (במסמך הנ"ל, אילין מצטט דברים ש"סיפר אליאב" ללא אסמכתא וע"כ העדפתי את דברי לובה במקור).

התעופה... ולאחר שוידאנו את כשירותן, הן נארזו [בארגזי עץ אטומים]... הוצאת הסירות מאיטליה נפתרה בעזרת שותפי האיטלקים... גיסו של ראש הממשלה, דה-גספרי [באמצעות] רישיונות לייצוא סירות ל... מצרים... בדרך זו הצלחנו לשפץ ולייצא... למעלה מ- 30 סירות²³ ... היקף העסקה היה כ- \$ 100,000 ... כול סירה עלתה בסה"כ 3,000 עד \$ 4,000 ואת סירת האם הראשונה רכשתי מכספי ותרמתי לחיל הים...".

ב- 22.10.48 (יומן, עמ' 760) "לפנות ערב – אחרי שעת כניסת ההפוגה לתוקף – בישיבת המטה [נמסר ל"זקן" כי] שתי אוניות מצריות... באו לעזה. אוניותינו מוכנות עם הסירות הקטנות. נתתי לגרשון זק הוראה חיובית". כעבור כמה שעות (עמ' 762-5) "הורידו לתהומות את שתי האוניות המצריות: "אמיר פרוק" (אונית הדגל)... ושולת מוקשים". במבצע השתתפו 5 לוחמים ב- 3 סירות תקיפה וסירת אם לאיסוף. לאחר המבצע הצי המצרי לא העיז להתקרב יותר לחוף הישראלי. בתום מלחמת העצמאות הוענק ליוחאי בן-נון, מפקד המבצע, עיטור "גיבור ישראל".

להצלחה אבות רבים. לסיכום, ארבעה ראויים לאזכור: זאב הים על גילוי "המציאה" שתוך חודשים ספורים התגלתה כ"הלום". אפרים אילין על הטיפול הלוגיסטי, מרכישה ועד לשיגור הסירות ארצה, לרבות מימון ביניים²⁴. לובה אליאב על חלקו בקבלת החלטת חיל הים "ללכת על הנושא". לוחמי יחידת "סירות המחץ" בפקודו של יוחאי בן-נון, שהשכילו תוך זמן קצר - כחודש ימים - "להשתלט" על הסירות (בסיוע המדריך האיטלקי פיורנצו קפריוטי) ולהפעילן בהצלחה (ללא המדריך), בהתרעה קצרה.

תרומת "המוסד לעליה" לחיל הים:

התרומה העיקרית הייתה, כאמור, כלי השייט שחולצו מ"צי הצללים", אשר בהגדרה היו שייכים ל"מוסד". בנוסף לכלים אלו, תרמה שלוחת "המוסד" באיטליה 3 כלי שייט:

➤ **נט"ק. Prato**, נחתת טנקים בריטית Ex-LCT 256, שנרכשה ב- 1946 ע"י "המוסד לעליה ב' " יחד עם אחותה, ספינת המעפילים "אף על פי כן" (המוצגת כיום במוזיאון ההעפלה וח"י בחיפה). ב- 29 למרץ 1948, כמה ימים לאחר מינויו כמרכז הרכש באירופה, התעניין שאול במצב הנחתת. את דעתה של עדה סירני, הממונה על שלוחת "המוסד" באיטליה, הוא סיכם במחברתו: "הדעה על הפולשת טובה. במשך שבועיים יהיה לרשותנו עם סרטיפיקט [תעודות כשרות]"²⁵. עד למאי 1948 הועסקה ע"י "המוסד" כספינת משא אזרחית נושאת דגל איטלקי. היא הגיעה למעגן ת"א ב- 16 ליוני 1948 עם מטען בצל וביצים, ללא מלווה ו"גדעוני" ונמסרה לחיל הים ב- 24 ליולי ושמה הוסב ל"גוש עציון"-פ-39"²⁶. בשל היותה רשומה עדיין כספינה איטלקית החלו "השלטונות האיטלקיים מתעניינים בגורלה... ותבעו את החזרתה...". העניין הוסדר באמצעות "קומבינה" בהסכמת מפקד חיל הים, שלמה שמיר – העברתה לחב' "שהם" להמשך תפעולה כספינה איטלקית והגשת "בקשה רשמית להעברתה לדגל ישראלי ע"י מכר מהחברה האיטלקית לחברה ישראלית" ולבסוף החזרתה לחיל הים. במסגרת זו היא ביצעה גם הובלה ח.פ. של רכש, "בעיקר תחמושת ומעט רובים" מאיסטנבול, בפקודו של ימאי הפלי"ם, אורי

²³ "יומן המלחמה", 6.8.48 עמ' 636 : "הגיעו 9 סירות-טורפדו [הראשונות]... יבואו עוד 10". שיחה עם איציק ברוקמן, לוחם, שהיה גם איש המשק של יח' הסירות. לדבריו, בפגישה ב- 22.1.02 בהשתתפות אילין וקפריוטי הוא טען שבסה"כ הגיעו מחו"ל רק 10 סירות.

²⁴ על חלקו במימון הביניים, ראה מכתבו של ספיר מה- 4.10.48 – א"צ, 25/א/2.

²⁵ "מחברות שאול", 24/54/1, עמ' 7, א"צ.

²⁶ רשימת אוניות רכש שפקדו את מעגן ת"א בחודשי אפר-ספט' 1948, שהוכנה ע"י סוכן מערכת הרכש, אהרון עירוני ב- 30.12.52, את"ה. מכתבו של מפקד חיל הים למשה"ב מה- 1.11.49 – 73/52, 153, א"צ.

טהון עם ארבעה ימאים זרים²⁷. שרתה בשייטת הנחיתה עד לאחר מבצע "קדש" (ידע אישי. י.ב-צ.)²⁸.

➤ **גוררת** בשם **Atiamuri** עשוית-עץ במשקל של 600 טון, מוסקת פחם שהפיק מהירות של כ- 10 קשרים. בסמוך ליציאתה מנאפולי במחצית השנייה של יוני 1948 מונה **אריה פרידמן** למפקדה²⁹. ב-17.6.48 יצאה ממנל מסינה כשהיא גוררת דוברת עליה הורכב מנוף. לדברי **ארזי**, המנוף יועד לסייע בפריקת טנקי שרמן שנרכשו על ידו: "**בארץ לא היו מכשירים לפרק משא של כ- 30 טון...**"³⁰, אך ב-20.6, בדרכה מצפון לכרתים נקלעה לסערה קשה ואיבדה את הדוברת. בשל תקלה זו וליקויים טכניים נכנסה למפרץ סודה בכרתים. בהגיעה ארצה ב-9 ליולי 1948 צורפה לחיל הים ע"מ לספק שירותי גרירה ו"שמה" הוסב ל-**ש-45**. בשל מצבה הטכני הירוד הוצאה מהשרות לאחר תקופה קצרה. בעדות ב-12.3.85 טען **סמק ינאי**: "**הטאג האפור**", **כפי שקראנו לו, עמד קשור לרציף**".

➤ **יאכטה** בשם **Albatros** (כינוי "השחף"), נושאת דגל איטלקי בעלת כושר שייט ירוד, שהוענקה במתנה לשלוחת "המוסד לעליה ב" באיטליה. לאחר הכרזת העצמאות הוחלט להגישה כשי לחיל הים. צוות המלווים כלל את ימאי הפלי"ם, **יוחאי בן נון**, שהגיע לאיטליה באקראי במחצית יולי 1948 (במהלך "חופשת החלמה" מפציעתו החמורה בקרבות הגדוד הרביעי של הפלמ"ח) **ועמי עמיר**, ממאגר המלווים של ימאי הפלי"ם. מערכת הרכש "ניצלה" את ההפלגה ושיגרה בספינה 4 מקלעי "ברטה". הספינה יצאה מנאפולי בסוף יולי 1948 ללא אמצעי קשר. בבוקר ה-3.8 נפגשה בצפון כרתים ליד האי זנדה עם ספינת העולים "נרקיס" לתדלוק. לאחר התדלוק דווחה "נרקיס" ארצה: "**השחף נפרד מאתנו הבוקר. יגיע לחיפה ב-6 לחודש. מהירותו 9 קשר. המלווים יוחאי ועמי**"³¹. בהמשך, במזרח כרתים, אירעה תקלה טכנית בעת סערה עזה והיא נאלצה להיכנס לאחד המפרצים. בחיפה ציפו לבואה בתחילת אוגוסט והיעלמותה עוררה דאגה רבה. לבסוף היא הגיעה לחיפה ב-15 לאוגוסט 1948 ("נרקיס" הגיעה כשבוע לפנייה), שמה הוסב ל-**מ-41**, אך היא לא הוכנסה לשרות פעיל ושימשה כ... משרד צף ב"שייטת הקטנה" של חיל הים (לאחר שובו ארצה מונה **יוחאי** כמפקד יח' "סירות המחץ", שהגיעו ארצה כמה ימים קודם לכן).

"השחף" הייתה מסוגלת לפתח מהירות של כ-12 קשר, אך קיבולת מיכל הדלק לא איפשרה הפלגה ישירה מנאפולי לחיפה. להלן רישומי "הנרקיס" על מפגש התדלוק מצוטטים מיומנו האישי של "הגדעוני":

27.7 – מ"הנרקיס" לאיטליה: "הנשק שנועד להגנת הכלי אינו פועל בכלל. התוכלו להעביר לנו נשק עם "אלבטרוס" ("קבלנו נשק ב"סידני"...)...
29.7 – לבירה [רומא]: "נגיע לקפרי ב-31.7 ... הודיעו מה בדבר הפגישה עם "אלבטרוס" ומקום הפגישה. סימני הכלי ואם יש לו קשר "גדעון".
30.7 – לבירה: "על "האלבטרוס" לחכות לנו מחר בין 06-07 שלושה מיל צ' " מז' לקפרי. אנו לא נוכל להתעכב... אין לנו סדור להחזקת האנשים בתוך האוניה ומים לחצי יום נוסף. על "האלבטרוס לחכות לנו". מהבירה –

²⁷ עדות של **אורי טהון**, מה-13.12.93.

²⁸ הערת מערכת: י.ב-צ. השאיר כאן תזכורת לעצמו למקום פה תמונת פ-39 מנחיתה טנקים AMX בתרגול לקראת מבצע "קדש" ב-15 אוקטובר 1956, כשמשני צדיה נמ"כים, שתפקדו במקום המנועים המושבתים. התמונה לא אותרה.

²⁹ שוחחתי עם **אריה פרידמן** בכנס הפלי"ם ב-8.6.02. לדבריו הם איבדו בדרך מנוף צף בשל חוסר ניסיון בגרירה. הוא אינו זוכר את שם "הגדעוני". י.ב-צ.

³⁰ עדות **ארזי**, חט' 15 מיכל 168 תיק 4 מסמך 11, אי"ט (העתק מצוי גם ב-א"צ).

³¹ מיומנו האישי של **חיים גירון**, "הגדעוני" – דווח מהנרקיס ארצה.

"היפגשו מחר 31 לחודש שעה 04.00 גמת בני"צ... יכטה אפור בצבע הים. ארובה לבנה במרכז. אורכה 20 ורחבה 3 מטר...". לבירה – "נגיע למקום הפגישה הלילה בשעה 24.00... נא שלחו "השחף" לשעה זו. מחכים לתשובה. הקטנו המהירות". מהבירה – "תיקון טעות: "השחף" צבעו אפור בהיר במרכזו ארובה לבנה ארכה 30 מטר" (כנראה 30 רגל. י. ב-צ.).

31.7 – מהבירה: "הנפגשתם עם "האלבטרוס" ? ענה". לבירה – "נפגשנו עם "השחף". ממשיכים [יחד אתו עד לאתר התדלוק]...".

3.8 – מ"נרקיס" – "העברנו דלק ל"שחף" ליד האי זנדה... בשעה 07.30... תוך רבע שעה. "השחף" נוסע מכאן ארצה דרך צפון כרתה ויגיע בשישי לחודש בערב". מ"נרקיס ל"ארנון": ראה המברק לעיל.

5.8 – מ"נרקיס": "א. הנשק הנמצא על "אלבטרוס" שייך ל"נרקיס". תדאגו שיחזרו". מ"ארנון": "מי זה "שחף" ? ". מ"נרקיס": "שחף" זה "אלבטרוס".

8.8 – מ"ארנון": "באיזו שעה תגיעו ? תשובה: 10.00 גמת". כש"נרקיס" נכנסה לנמל המלווים התפלאו לשמוע ש"השחף" טרם הגיעה והמערכת נכנסה ללחץ עד ש"השחף" הגיעה ב- 15.8.48.

לקראת סוף 1948 החלו מאמצי הרכש הימי מעודפי הצי האמריקני
להניב פרי ³²

בראיון עם גרשון זק ב- 12.3.85 הוא טען שטדי קולק, נציג מערכת הרכש בארה"ב שלל את האפשרות להוציא מארה"ב כלי שייט קרביים והשיב לפנייה כי: "השאלה אינה כספית. לא יתנו להוציא מכאן אפילו אוניה אחת"...ואף על פי כן, כמה ספינות הצליחו לחמוק מרשת ה- F.B.I.

➤ ספינת סיוור, ב- 6.8.48 רשם ב-ג ביומנו: "ב- 27 ביולי יצאה ספינת-פטרול – 480 טון, 16 קשר, ויש בה רדאר, טלפון וקשר – מאמריקה למרסיי, שם יחליפו הצוות ויביאו אותה הנה" ³³. לאחר הפלגתה ממרסיי הבריק ספיר לאשכול-שאל ב- 5.10.48: "הודיענו אם "הנוגה" של גרשון [זק, הממונה על השרות הימי] הגיעה" ³⁴. ב- 30.9.48 הגיעה ספינה מדגם Submarine Chaser וצורפה לצי בשם "נוגה" ק - 26. היא הספיקה להשתתף במבצע "ואב" ונמנתה על שייטת "אוניותינו שעמדו מול עזה..." – הספינה היחידה בשייטת שהייתה מצוידת במכ"ם. בליל 22.10.48, בעת מהלך התקפת "סירות המחץ" על שתי אוניות הצי המצרי, הסתמנה ב"מרכז הידיעות הקרבי" (מי"ק) של הספינה תמונת מכ"מ של ההתקפה, לרבות של הסירות המסתערות, אך משום מה היא לא נדרשה לספק נתונים (קרוב לודאי בשל חוסר ידע ברמת פקוד הכוח. ניצול המידע היה חוסך מפלגת הסירות את שלב החיפוש אחר האוניות המצריות ³⁵).

➤ נחתות חי"ר. בסוף דצמבר 1948 הגיעו שתי נחתות חי"ר L.C.I. – מתנת יהודי מסן-פרנסיסקו. במאי 1948 הן הועברו ע"י דויד'קה נמרי, מבכירי "המוסד לעליה ב", שעסק בארה"ב ברכש כלי שייט וג'ו בוקסבאום, פעיל מערכת הרכש בארה"ב, לתקונים לסן דייגו ומשם תחת דגל הונדורס, דרך מקסיקו למרסיי. הצוות כלל יהודים אמריקנים וארץ-ישראלים בפקודם של רבי חובלים זרים. ב- 4.12.48 הבריק מטה הרכש בז'נבה לשאול אביגור ולחיל הים: "אבי [שורץ ממרסיי] מודיע כי יש להתכונן לבואם הקרוב של שני L.C.I. מארץ "הדוד".

³² אליעזר טל, נספח ו', עמ' 2-261. עדות דויד'קה נמרי, חט' 15 מיכל 168 תיק 4 מסמך 14, אי"ט.

³³ "יומן המלחמה", עמ' 636.

³⁴ מברק מס' ת"ל מה- 5.10.48, א"צ.

³⁵ "יומן המלחמה", עמ' 4-762. שיחה עם דן שפי, המוכ"ם של הספינה.

מעריך שלסידורם דרושים לפחות 10 מיליון "נטרים" [פר"צ]... וכ- 7,500 "סטפנים" [\$] עבור החזקת המלחים והחזרתם לארץ "הדוד". מי יהיה האיש שלנו שיטפל ב"סידני" בכלים ובעובדים"³⁶. ממרסיי הושטו הנחתות ארצה ע"י צוותים של חיל הים בפקודת ישראל יק אורבוך ושאל אבני ושמן הוסב ל- "רמת רחל" פ-51 ו"ניצנים" פ-53. ב- 15.12.48 דווח לב-ג: "... 2 הפולשות מקובה הגיעו כבר למרסיי..."³⁷. שתיהן שרתו בשיטת הנחיתה, פ-51 עד לאחר "מבצע קדש" ופ-53 הוצאה מהשרות כשנה קודם לכן³⁸.

➤ פריגטות. לאחר מלחמת העצמאות, במחצית הראשונה של 1949, הגיעו 3 פריגטות ושמן הוסב ל"מבטח" ק-28, "משגב" ק-30 ו"מזנק" ק-32. את הטיפול ברכישתן והכנתן, שהחל חודשים רבים קודם לכן, ב- 1948, מתאר דויד'קה: "לאחר בדיקה של עשרות פריגטות... ע"י המהנדסים שלנו בארה"ב וגם בקנדה מצאנו למתאימות שלוש... אשר עגנו בניו-יורק והיו שייכות... לאונסיס [לימים בעלה של ג'קי קנדי]... ההסכם הכספי היה... מחיר של פריגטה 125.000 ל"י במרסיי [כ- \$ 31,000]. ידעתי על הקשיים הרבים בהם ניתקל בהוצאת הפריגטות לחו"ל מתוך היותם כלי שייט מלחמתיים וחוק האמברגו האמריקאי אסר על הוצאתן למטרה זו... [אלא אם] הפיכתם לכלי טובלה מסחריים... היו לפ.ב.אי. סוכנים בכול פנה".

➤ ספינת טורפדו גרמנית שנשבתה ע"י האמריקנים. נשלחה ארצה בגרירה "בתשלום של \$ 9,000 [ע"י] אוניה יונית... בסביבות מלטה פרצה סערה [והספינה] נתקה וטבעה..."

➤ ספינות מנוע קטנות. 3 סירות – מ-43, מ-47 ומ-49 - שנתקבלו במתנה בארה"ב. דויד'קה נמרי מתייחס לשתיים, שניתנו ע"י בן רודינגס בווישינגטון וד"ר ספירס בלונג-איילנד. אחת הגיעה על ספון אוניית-משא והשנייה הפליגה "במשך 50 יום עם צוות של 5 איש". שלושתן הגיעו בחודשים אוגוסט-נובמבר 1948 והספיקו להשתתף בסיורי חוף ואבטחת נמלים.

בהתייחסו לשלל הכלים הנ"ל ולמומחים הזרים "שבן-גוריון המליץ עליהם כמנהיגי וראשי חיל הים" קבע סמק ינאי: "...לא היה בחיל הים [ב-1948] שום כלי שייט... שהזכיר למומחים האלה חיל ים של הארצות בהם הם לחמו. והם לא ראו בעיני רוחם את האפשרות להקים מגרוטאות את חיל הים הזה"³⁹. העובדה היא, שהצי הזה - שהקמתו יש מאין התאפשרה כתוצאה מכושר אלתור ולא כתוצאה של תכנון מראש - הצליח לסלק את הצי המצרי - אשר ב- 2.6.48 החל את פעילותו בחוף הישראלי בהפגזת שדות-ים-קיסריה באין מפריע - מחופי ארץ ישראל ואף הטביע את אונית הדגל שלו (ועל פעולה זו זכה חיל הים בהענקת אות "גיבור ישראל" ליוחאי בן-נון, מפקד יחידת "סירות המחץ").

³⁶ מברק מס' תנ"ד מה- 4.12.48, א"צ.

³⁷ "יומן המלחמה", עמ' 879.

³⁸ שיחה עם שאול אבני. פעילותה האחרונה של פ-51 בפקודת מאיר לובוכינסקי, הייתה לחלץ מטוס מיג-15

מצרי מימת ברדוויל, בנובמבר 1956 (ידע אישי, י. ב-צ)..

³⁹ הראיון הנ"ל ב- 12.3.85 עם א. זוהר.

רשימת כלי השייט של חיל הים בתקופת המלחמה

מקור הרכש	השתתפות בלחימה	שם/מספר	סוג
"צי הצללים"	+	"אילת" א-16	שוברת קרח ⁴⁰
"	+	"ווג'ווד" ק-18	קורבטה
"	+	"הגנה" ק-20	"
"	+	"מעוז" ק-24	יכטה
משטרת המנדט	+	"פלמ"ח" מ-19	ספינת משמר
"	+	"דרור" מ-21	"
"	+	"סער" מ-23	"
זאב הים	+	"פורצים" מ-17	"
"	+	"גליה" מ-31	"
חב' "סטיל"	+	"תרצה" מ-35	"
זאב הים	-	מ-37	ספינת מנוע
מתנה מארה"ב	+	מ-43	"
"	+	מ-47	"
"	+	מ-49	"
זאב הים	-	פ-25	נט"ק
"	-	פ-33	"
"	-	-	סירת נוסעים
"המוסד לעליה"	-	Prato פ-39	"
זאב הים	-	-	נמ"כ (6 יח')
"המוסד לעליה"	-	ש-45	גורת
"	-	מ-41	יכטה
ז. הים + א. אילין	+	-	סירות מחץ (10)
ארה"ב	+	"נוגה" ק-26 ⁴¹	ספינת סיור P.C.
"	-	"מבטח" ק-28	פריגטה
"	-	"משגב" ק-30	פריגטה
"	-	"מזנק" ק-32	פריגטה ⁴²
"	-	"רמת רחל" פ-51	נר"ג
"	-	"ניצנים" פ-53	נר"ג
רפי טהון ⁴³	-	-	סט"רים (2)

הערה: "דרום אפריקה" - ש-29 ו"חנה סנש" נחקרו בארץ והשתתפו בלחימה ("חנה סנש"⁴⁴ העבירה לחוף נהריה סמוך ל"הכרזת העצמאות" תגבורת צבא ואספקה לגליל המערבי המנותק ובדרכה חזרה פינתה נשים וילדים).

⁴⁰ בשל היותה במקור שוברת קרח, נוצר מיתוס - חסר בסיס - המוצג בכתבה של גרשון זק "בראשית", לפיו ניתן יהיה להפעילה ו"לנגח בחרטומה את אוניות האויב. שיימצאו בחורים אשר יהיו מוכנים לעשות זאת - בכך לא היה שום ספק". וכן ראה ב"הקדמה" לספרו של שמשון עדן: "ביוני 1948... מפקדת חיל הים הורתה את מפקד האוניה לנסות ולנגח את האוניה... [המצרית, בהתקרבה לחוף ת"א ב-4.6.48]."

⁴¹ ב-7.10.48 שוגר מברק מס' 68 מ"בן יהודה" ל"אור" - בתגובה למברקו מס' 463 - "נוגה" הגיעה בסדר".

⁴² ב-15.4.49 סיכם טדי קולק פרטיכל בנושאי הרכש בארה"ב: "הפריגטה השלישית תהיה מוכנה בעוד שלושה שבועות. לשאל דויד'קה". א"צ, 633/56.7.

⁴³ מברק מס' קי"ט מה-3.11.48, א"צ. הסירות, שנרכשו באנגליה בסוף 1948 הגיעו רק ב-1951 בגרירה ע"ק-30 ו-20 ממרסי, בדרכן חזרה מארה"ב - שמשון עדן, "אנשי הברזל על ספינות העץ" בהוצאת אפי מלצר 2000. עמ' 56-7.

⁴⁴ ב-14.10.48 שיגר "בן יהודה" [אשכול] מברק מס' 197 ל"אור" [ספיר בז'נבה]: "חנה סנש" יכולה לעבור לרשותנו [לצי הרכש] להעברת סחורה. קיבולה 250 טון. הודיע היש בה צורך". השידוך לא יצא לפועל.

ב- 1949 טיפל יוסי הראל ברכש "תת-מימי" עבור חיל הים. ב- 25.10.49 הוא שיגר מכתב⁴⁵ לראש אגף חיל הים, אפרים דקל⁴⁶:

"חזירים"

"בתחילת החודש בקרתי ב"אור" [ז'נבה, מרכז הרכש באירופה עפ"י כינויו של ספיר פנחס, שהחליף את שאול אביגור באוגוסט 1948] ועשיתי את הסידורים המתאימים... העברת השרטוטים וכו'... עם בואו אתמול [של המהנדס] נצא מיד למקום ונתחיל בעבודה. העובדה שלמצרים יש 4 חזירים כבר קרוב לשנה ויש להם יחידה מאומנת בת 14 איש (אגב שמות האנשים ובסיס האימונים ידועים לנו ויתכן שצריך לתכנן פעולת חבלה או חטיפה) רק מדרבנת לבצוע מהיר של התכנית. בעצם לו לא הייתי מעריך את עניין ה"חזירים" לא הייתי נשאר כאן [מאז] שבקרת לאחרונה עם ישראל [דיקנשטיין?]. ... ובסוף, ברגע שתוכניות "החזירים" תהיינה מוכנות אני חושב זאת להכרחי שתבוא הנה ויחד נחליט על הזמנת החלקים באיזה ארץ, צורת ההעברה וההרכבה בארץ. העניין רציני מדי ואני עומד על כך שתבוא הנה. אינני רוצה לקבל את האחריות לכך לבד...". בידידות, יוסי.

ב- 12.11.48 (כנראה בטעות הודפס 12.10) שיגר ספיר מברק מס' רי"ז לשאול, אשכול וגרשון: "ישנה אפשרות לרכוש 10 חזירים תת-מימיים במחיר של בערך 5,000 "סטפנים" [\$] כ"א. אמנון [יונה] טוען שהכרחי שעדה [סירני] תישאר בקשר עם זה ב"ליאונרד" [איטליה]. הודיעו האם לטפל בקניה והאם... לעכב את עדה". [א"צ]. שבועיים לאחר מכן ב- 25.11.48 רשם ב-ג. ב"יומן המלחמה" עמ' 846: "גרשון זק דורש: 10.000... \$ בשביל 5 "חזירים".

לאחר המלחמה ב- 30 למאי 1949 הגיש שמואל-סמק" ינאי "הצעת כלי השיט להעברה מהחיל", שכללה 10 כלי שייט⁴⁷:

שתי הנחתות הגרמניות, פ- 25 ו- 33 – "ללא כל תועלת עבורנו. תופסת מקום בנמל" (שתיהן המשיכו לשרת בחיל עד לאחר מבצע "קדש", ב- 1956. מבצע אחרון – פינוי תחמושת שלל מחוף אל-עריש).

הגוררת, ש- 45 – "לא יביא תועלת... תופס מקום ואנשים, גורם להוצאות מיותרות".

שתי סד"גים, ש- 29 ו- 31 – "אין... כל תועלת. אולי תוכלנה לשמש לדיג בארץ". שלושה סמ"רים, מ- 17, 19 ו- 31 – "אין לנו צורך בהן. אפשר להעבירן למשטרה". "אילת", א- 16 – "מהירותה קטנה (8 קשר). תוכל לשמש להפלגות אמונים בלבד [וכנזו היא שרתה עד אמצע שנות ה- 50]. יש לחפש עבורה קונה תוך חצי שנה".

"מעוז", ק- 24 – "הרבה עץ בגוף האוניה. יש לחפש עבורה קונה תוך שנה". ובאשר ל מ- 41 "אלבטרוס", קבע "סמק" שהיא "אינה ראויה "להפלגה בים התיכון. להעביר לכנרת אם אפשר".

⁴⁵ הציטוטים מהמכתב המצוי בארכיון צה"ל [א"צ] תיק 73/52 – 6.

⁴⁶ קדמו לאפרים בתפקיד זה: גרשון ז"ק, מוניה מרדור, שמעון פרס, לוי אשכול ובפועל גם שאול אביגור, לאחר שחזר מאירופה בסוף יולי 1948. אם החסרתי מישהו, שיסלח לי.

⁴⁷ ארכיון צה"ל [א"צ], תיק 73/52 – 6.